

José Antonio Novais, portaveu de l'oposició

Va col·laborar estretament amb els moviments nacionalistes i antifranquistes

El 25 de març va morir a El Puerto de Santa María (Cadis), a l'edat de 68 anys, el periodista José Antonio Novais, que va ser molts anys corresponal a Espanya del diari *Le Monde* i va esdevenir cèlebre per l'entrevista que va fer a l'abat Escarré, el qual, a causa de les declaracions antifranquistes que hi feia, es va haver d'exiliar.

En aquest article, Albert Manent fa una evocació de la personalitat d'aquell periodista, gran defensor de la llibertat d'informació.

— Albert Manent* —

Recordo bé que va ésser Claudi Ametlla qui, el 1958, em va parlar d'un periodista madrileny, José Antonio Novais Tomé, nouvingut per a nosaltres, que feia de corresponal de *O Estado de São Paulo*. En aquella època, el Brasil, com a altaveu polític, ens interessava poc i, en canvi, ens delièm per les notícies sortides a la premsa de París, Londres o Roma.

Aquella visita de Novais a Barcelona, quan va veure l'Atmella, cap visible de l'oposició, obeïa sobretot a raons sentimentals. La seva promesa, Monique, hi havia d'anar per a un Congrés de química. Ell, per coincidir-hi, proposà al diari brasiler un reportatge sobre l'oposició catalana. N'havia enviat, no feia gaire, un de brillant sobre

l'oposició al País Basc. Com a targeta de presentació duia solament una carta d'Enrique Tierno Galván per a Miquel Coll i Alentorn. I el circuit clandestí va reeixir. Coll, president de la Unió Democràtica de Catalunya, li obrí totes les portes mig amagades de l'oposició. "Así 'caí' —em diu Novais— en manos de Benet, que inmediatamente no sólo me informo, sino que me dio nombres de personas de confianza que me pudieran ampliar el panorama".

Del Brasil a *Le Monde*

El seu enllaç més sòlid continuà essent, doncs, Josep Benet, per bé que el contacte no era gaire seguit. Però vers el 1961 hi va haver un judici al Tribunal d'Ordre Públic de Madrid, el famós TOP, al carrer del Reloj. Novais m'explica com els "reus" polítics ja estaven condemnats d'antuvi i com ell se sorprenia de l'escarrassada bona fe i del temps que els advocats catalans esmerçaven en la defensa dels processats per raons polítiques. Un dels defensors era Salvador Casanovas. Benet els anava presentant a Novais. Van sortir junts. Els lletrats revestits amb la toga perquè havien de dur-les al Palau de Justicia. Novais va oferir el seu cotxe, i tota la colla va fer cap a les Salesas. Pel camí, un periodista jove, corresponal estranger poc conegut, anava prenent notes de la conversa. Benet feia cara d'amoïnada. I tot d'una li preguntà: "¿No te compromete?" Novais va respondre amb un estil de facècia molt madrilenya: "Aquí estamos todos muy comprometidos". I allò, em subratlla, "fue el principio de una hermosa amistad". El 1961 Novais fou nomenat corresponal a Espanya d'un diari gairebé mític, *Le Monde*, per la fama d'objectivitat i d'informació elaboradíssima que fornía als seus lectors, escampats arreu del món. Ben aviat, i per una mena d'art d'encantament, que eren les manetes de Novais, la tribuna del diari francès es convertí en lectura imprescindible tant per al govern com per a l'oposició. Novais es movia per ambients polítics i culturals i per "mentideros" de Madrid, sobretot, amb la gràcia, la rapidesa i la versatilitat d'un espiadimonis. Però tenia enllaços en punts clau d'Espanya i destil·lava l'essència de la notícia.

* Aquest article forma part del llibre *El solc de les hores* (Editorial Destino, 1988). Els inter-títols hi han estat incorporats per la Redacció de Capçalera.

— El seu pare era
portuguès i la seva mare de
Càceres. Ell es formà al
Madrid de la postguerra —

ime espanyol se dit cristià però no obedi als principis de base del cristianisme»

declara al «Monde» l'abbé de Monserrat

De notre envoyé spécial J.-A. NOVAIS
quatre ans...
Dom Baccare...
Le peuple doit pouvoir choisir son gouvernement...
« Pour quelles raisons...
« La liberté doit choisir son gouvernement...
« Que pense Votre Paternité...
« L'Espagne et c'est le grand problème...
« Je me suis fortement intéressé...
« Le manque d'information est contraire à la doctrine de l'Église...
« L'abbé de Monserrat...
(Lire la suite en p. 102, 103, 104)

En poc temps tot el poderós establishment i els homes més visibles de l'antifranquisme quedaren sorpresos per la capacitat de moviment i de precisió del periodista polític. Novais esdevenia una mena de follet maligne, sempre amb dards o fiblons a punt. Però les seves cròniques eren molt afinades, plenes de verbs condicionals, i difícilment s'acostava als límits del codi penal o del TOP. Tampoc no gosaven gaire. Processar Novais hauria estat un escàndol. Durant quinze anys, aquelles cròniques representaren el testimoni més complet i essencial de la lluita de l'oposició per trobar una sortida a la dictadura, sobretot que no fos sagnant.

Novais hi ajudava plenament i els nuclis clandestins i els de l'exili ben tost el festejaren. Però qui era José Antonio Novais? Havia nascut a Madrid el 1925 i fins a la seva entrada de cavall sicilià només era conegut com un poeta sensible, d'un intimisme influït pel corrent existencialista. La poesia, em diu, li servia per a cercar una resposta, per a mirar d'entendre's a ell mateix, com una catarsi. Una de les seves frases és que fer poesia és la millor escola de periodisme. Un article arrodonit equival a un bon sonet. Abans de l'aventura de Le Monde, havia publicat quatre llibres de versos: Nocturno (1947), Las formidables señas (1952), Miedo y hombre (1955) i Poemas de Amsterdam (1957). Va estrenar, a través del TEU, el Teatro Español Universitario, dues obres, Admeto i El gallo y la tierra. Dels seus versos, fins Dámaso Alonso en parla favorablement. I els seus llibres en prosa, Calle del reloj (1950) i Cristo-Federico (1959) són contes, també poètics, estampes del Madrid nocturn, amb alguna semblança...

Un pare també periodista

Amb les llibertats democràtiques publicà dos volums d'història-reportatge, Asesinato de un héroe: general Humberto Delgado (1974) i Quién mató a Julián Grimau (1976). No hi ha dubte que el llevat i la cultura de l'escriptor són presents en el substrat i en l'estil del periodista. Però, d'on venia? On s'havia format? El seu pare era de Guimarães i en una de les revoltes habituals de Portugal contra el salazarisme s'afegí a un batalló d'estudiants voluntaris; la "revolução" s'estavellà i es refugiaren a Galícia. El seu pare no trigaria a establir-se a Madrid per dirigir-hi un banc de Lisboa que no durà gaire. I es dedicà al periodisme. Corresponsal de Diario de Noticias de Lisboa, es deixava caure en algunes de les grans tertúlies de l'època, on va conèixer Unamuno i Valle-Inclán i especialment Manuel Azaña. I, com a home de confiança d'aquest, s'anà situant en alts càrrecs: des de cap de premsa d'Izquierda Republicana fins al mateix càrrec prop del govern republicà i després, de la Presidència de la República. Sempre a la vora d'Azaña. I el 1939 la ruta de l'exili. El mateix any la Gestapo el va agafar i, en comptes d'enviar-lo a Espanya, on la seva vida hauria perillat, el facturaren a Lisboa, potser

confosos amb el passaport, que continuava essent portuguès. I del vaixell a la presó. Després de set mesos i per mor d'un document, signat per un centenar d'intel·lectuals i encapçalat per la signatura del patriarca-arquebisbe de Lisboa, Salazar no gosà jutjar-lo i el bandejà a la colònia d'Angola. Amb un gest de pel·lícula, els amics el "raptaren" i li feren agafar no pas el vaixell que el duria a l'Àfrica, sinó un que anava al Brasil. No hi deixà l'ofici de periodista i fou cap de l'oficina de premsa de la França lliure del general De Gaulle. Anys a venir s'establiria a París com a corresponsal del diari O Estado de São Paulo, que, pel que sembla, és semblant a La Vanguardia. Joaquín Novais va morir a París el 1974.

Els aiguats i l'oposició

La guerra civil va separar per sempre els pares de José Antonio Novais. La mare, Julia, era de Pozuelo de Zarzón, en terres de Càceres, i morí a Madrid el 1986. El juliol del 1936 mare i fill eren a Laida, platja de Bermeo, al País Basc, i el pare va fer-los evacuar per un vaixell de guerra anglès, el "Hood", fins a San Juan de Luz. Van passar la guerra civil entre Marsella i París i el 1939 van fer cap a Lisboa. A la tardor del 1941 tornaren a Madrid, on visqueren amb els pares d'ella. L'avi era militar i havia perdut un braç a la guerra de Cuba.

Trobem, doncs, una tradició democràtica, republicana i periodística per la branca paterna de Novais, que, no obstant això, es formà a l'ombra de la mare. José Antonio estudià dos cursos de Dret i finalment es llicencià a l'Escola de Periodisme.

Les cròniques de Novais provocaven sobresalts i ires entre els de la situació i més d'un cop els ministres, en privat, comentaven la seva hàbil gosadia. Però no s'atrevien a represaliar-lo obertament. Si hagués estat estranger, l'haurien expulsat. Al cap d'anys li van treure el carnet de periodista, però actuava per persona interposada. En una conferència de premsa algú preguntà al ministre del ram el motiu de la sanció, tractant-se d'un gran professional, per bé que obertament partidari de l'oposició. El ministre va contestar simplement: "El señor Novais no es un partidario de la oposición ilegal al régimen; el señor Novais es un miembro destacado de dicha oposición". I tenia raó. I així, Novais, conscient del paper històric que li havia tocat, es convertí en un servidor dels grups il·legals, per damunt de querelles. Des de Catalunya sempre el vam veure com un portaveu, no gens partidista, dels grups i partits clandestins. Tenia, això sí, una devoció personal pel "viejo profesor", Tierno Galván. Novais m'ha comentat que sempre es va entendre molt bé amb els catalans.

El 1962 va tornar a Catalunya per cobrir els desastres de les inundacions, dites sobretot del Vallès, que costaren centenars de morts. Va trucar a Josep Benet per tenir una informació fefaent, no manipulada, i el polític català, que no

— Començà com a corresponsal a Espanya del diari O Estado de Sao Paulo i el 1961 va fitxar per Le Monde —

comptava el temps quan es tractava de conspirar o informar seriosament, no el deixà de petja i l'acompanyà un parell o tres de dies pels pobles o els barris malmesos per l'aiguat. D'alguns, encara en treien morts. I Novais, amb benèvola ironia, m'hi afegeix: "De paso, para no perder comba, me fue presentando a los demás miembros de la Oposición. Resultado: volví a Madrid con una buena agenda de direcciones y teléfonos donde se podía llamar y te daban información objetiva".

El 1963 el vaig poder conèixer personalment. Com he explicat a bastament, amb Josep Benet vam muntar una operació arriscada però que volíem que tingués ressò internacional: les declaracions de l'abat Aureli M. Escarré a *Le Monde*. Jo enllaçava amb Montserrat i Benet amb Novais. L'operació amb l'abat es va lligar amb cartes que jo enviava "per cartera", a través de l'Agrícola Regional, que depenia del monestir i amb les mitges paraules o els mots clau que Benet feia servir. Josep M. Macip i Gich, discretíssim company meu de curs de Dret i home d'EDIGSA, va fer de xofer. Pel camí Josep Benet explicava calmosament la història de Montserrat i posava l'accent en els monjos víctimes de la guerra civil. Escarré es llançà a parlar sense esperar preguntes i Novais quedava una mica atùit de les crítiques raonables, profètiques, que ningú no gosava fer en veu alta. En sortir, després de mitja hora, li deixaren una màquina d'escriure en una cambra reservada als bisbes i després nosaltres, ell i uns quants monjos vam muntar les declaracions en forma de preguntes i respostes. Novais em comenta: "Las repercusiones sobre mi persona de las declaraciones del Abad, bueno, de 'vuestras' declaraciones, fueron nulas o, mejor dicho, tendieron a aumentar mis 'tensiones' con el franquismo, si es que se podía. El Abad era un caballero, a más de religioso, y sabía que no me dejaría en la estacada. Después me contó un monje de Montserrat que fue a visitarle un Consejero Nacional del Movimiento, un catalán llamado Calviño —es refereix a Mariano Calviño de Sabucedo i Gras, descendent de Manresa— a convencerle que dijera que él no había hecho tales declaraciones. 'Pero, si las he hecho', respondió, 'Diga Ud. que Novais le interpretó mal'. El Abad respondió angelicalmente: 'Eso es verdad. Yo le respondí más directamente. Novais, sí ha dicho todo lo que dije, en esencia; las ha suavizado mucho'".

Alfons Quintà, "cooptado"

El periodista madrileny és un home baixet, aleshores de cabell ros i unes entrades pronunciades al front. Ulls desorbitats, que en castellà s'anomenen "saltones", barbata de boc aparentment mefistofèlica, nas una mica llarg i una rialla grassa que semblava sarcàstica. Personatge extravertit, però no pas del tot, intel·ligent, irradiava una actitud vital, alegre, sense por, molt apassionada per la lluita política.

FOTO: CARLOS PÉREZ DE ROSAS

Bon causeur, guspirejant d'anècdotes o d'aparents paradoxes, molt madrileny en la manera de parlar, li agradava la bona taula i, com a Gonzalo de Berceo, "un vaso de bon vino". Després de l'èxit de les declaracions de l'abat, vam aconseguir, a través de Novais i d'Armando Puente, aleshores director de l'Agència France Presse, que nomenessin un delegat específic de l'agència francesa a Barcelona. Fou Xavier Tortras, recomanat per Josep Montserrat i

Imatge de la sortida obligada d'Espanya de l'abat Escarré, el 1965, conseqüència directa de les seves declaracions a José Antonio Novais sobre el règim franquista. A la plana de l'esquerra, la polèmica entrevista a la portada de Le Monde.

— **Durant uns anys va haver d'actuar i signar per persona interposada, perquè li van retirar el carnet** —

Novais, que tenia la residència a Madrid, va establir lligams estrets amb l'oposició catalana quan va venir per cobrir la informació de les inundacions del Vallès, el 1962. Josep Benet li va fer de guia.

Torrents, aleshores clergue i activista clandestí i també bon amic de Novais, a través de J. M. González Ruiz. I vers el 1965 Novais destacà a Catalunya un home, com a "cooptado", que diu ell: Alfons Quintà. Un altre "cooptado" era jo. Li enviava notícies per carta o per l'ordinari amb l'única contrasenya d'una "r" majúscula i un punt. Novais aprofitava la majoria d'aquelles informacions gairebé literalment i les barrejava amb les seves, ben cuinades, cròniques polítiques. Mai no vaig trobar-hi ni una reticència, ni un retret, encara que alguna notícia estigués carregada de molta tinta nacionalista. No discutia la nostra credibilitat i nosaltres procuràvem no comprometre'l amb informacions exagerades. Em diu que la xarxa de corresponsals a Catalunya era de les més sòlides i que li telefonava gent que ni coneixia. Fou el cas d'Enric Sopena el 1971, el dia que se celebrà l'Assemblea de Catalunya. Li trucà a les dues de la matinada: "¿Novais?". "Sí, dime". "Soy Sopena, de Barcelona". "Sí, dime". "Acaba de celebrarse una asamblea en Barcelona, me han pedido..."; la comunicació es tallà sobtadament. Nova trucada i Novais li adverteix: "Enrique, el teléfono está intervenido". Resposta: "Bueno, que te dé esta noticia. ¿Somos periodistas o no?". I Sopena, del qual només sabia que era redactor de *La Vanguardia*, li llegí el comunicat final de l'Assemblea de Catalunya i li concretà xifres del nombre d'assistents. A les sis del matí Novais donava la notícia sensacional a París. Aquell mateix dia la policia detenia Sopena per uns quants dies... Comunicar-se amb Novais podia tenir aquest preu, perquè el telèfon estava permanentment intervingut. Calia conèixer-lo bé i emprar un llenguatge pintoresc o sibil·lí o molt realista per

desorientar els censors que l'escollaven per ofici. El periodista, com un follet entremaliat, hi jugava i els feia bromes. Un cop va explicar per telèfon a un amic que era un fet el nomenament de cardenal per al canonge José María González Ruiz, amic dels catalans i que parla la nostra llengua. En aquell moment era considerat una de les "bêtes noires" del règim. Els serveis d'escolta van transmetre la notícia, els diplomàtics del franquisme a Roma es van escruixir, hi va haver molt d'enrenou i la qüestió s'elevà al Consell de Ministres. Els costà adonar-se que Novais els havia pres el número. Un altre parany era telefonar en diferit perquè, si la notícia era important, haguessin de despertar algun ministre... Novais formava part d'un col·lectiu que preparava la crònica política de la revista *Ibérica* de Nova York, que dirigia l'antiga directora general de presons de la República. També cuinava en l'informatiu en castellà que Ràdio París emetia a les onze de la nit. Amb el retorn de les llibertats, Novais no ha intervingut en la lluita dels partits i fins el 1986 no ha col·laborat en agència o emissores governamentals i fa algun comentari polític per a l'EFE que transmeten a Iberoamèrica. Novais em comentava: "Está visto que, por fas o per nefas, no me dejan, hoy como ayer, escribir en nuestro país". Curiós destí el d'aquest periodista ètic, que ha rebut diversos premis de la professió, entre ells un de ben recent, del periòdic *El Socialista*. També la Creu de Sant Jordi de la Generalitat. Fa pocs anys, en una emissió de televisió sobre les declaracions de l'abat Escarré, el vaig reveure. Molt apaivagat, però encara ric en acudits. I em va dir, quan li vaig preguntar què feia: "Sigo en la prensa extranjera". ●

— **Enric Sopena li va passar la notícia de la primera reunió de l'Assemblea de Catalunya, el 1971** —